

Introducere în problematica unui proiect

François RUEGG¹

Rezumat: Studiul de față este o introducere în problematica unui proiect european, o cooperare științifică între Universitatea din Fribourg și cele din Iași, Cluj-Napoca și Chișinău. Tema acestui ansamblu de cercetări a constituit-o explorarea vieții sociale a comunităților de romi, din România și Republica Moldova. Sunt discutate dimensiuni precum: sărăcia, identitatea și cultura, elitele și convertirea religioasă.

Plecând de la proiectul „*Nomazi și parlamentari: influența mobilității și a afilierii religioase asupra construcției identității și asupra dezvoltării politicilor de integrare sociale. Romii din nordul și estul României și din Republica Moldova* (1989-2005), am dori să schițăm în acest articol câteva idei principale.

O simplă observație arată că majoritatea studiilor și publicațiilor recente asupra romilor se focalizează pe două aspecte legate de noua lor vizibilitate în Europa: sărăcia, care explică marginalizarea acestora și identitatea ce se vrea a fi comună tuturor romilor care le permite să-și apere drepturile sociale și culturale. În ceea ce privește această dimensiune „identitară”, au fost studiate în egală măsură identitățile autoatribuite și heteroatribuite romilor cât și relațiile interculturale pe care le întrețin aceste „minorități” în spațiul națiunilor unde își duc existența, relații de natură discriminativă și de excludere reciprocă.

Sărăcia

De ce sărăcia? Statisticile ne arată că majoritatea comunităților rome locuiesc în condiții precare pretutindeni în lume. Prin urmare, există acest aspect comun ce permite dezvoltarea de strategii și politici de către state și organizații guvernamentale sau non-guvernamentale pentru ameliorarea „vieții” romilor. Aș

¹ Universitatea din Fribourg, Elveția.

dori să precizez că pentru antropologia socială, sărăcia văzută ca venit mediu anual constituie un concept nesatisfăcător și mai puțin operativ în lipsa unui context social, cultural, istoric și politic. Fără acest context, sărăcia devine doar o modalitate comodă de a răspunde la întrebare.

Din literatura istorică de specialitate reținem că această perspectivă a mizeriei, sărăciei romilor ce susține ideea ameliorării (*Verbesserung*, cum spun diferiți autori nemți) apare menționată începând cu secolul al 18-lea și până în zilele noastre, fără ca ideea de a percepe Romii ca pe o problemă socială să se fi modificat în vreun fel. Fără a intra în detalii în legătură cu măsurile dezvoltate de guvernele europene începând din secolul al 18-lea pentru ameliorarea situației romilor, observăm faptul că mare parte din ele se rezumă la practicile de asimilare și eradicarea diferențelor care sunt considerate a fi sursa marginalizării. Modalitățile adoptate sunt cele care au fost frecvent utilizate pentru alte populații minoritare inclasabile sau nomade precum indienii din America: sedentarizarea, interzicerea utilizării limbii materne și separarea copiilor de părinți pentru evitarea reproducerii modelului sărăciei.

Luând în considerare faptul că Romii sunt „în mod natural” săraci, credem că am răspuns la întrebarea „etică” ce ține de marginalizarea acestora. Astfel, Sonja Schuter, într-un volum intitulat „Die entische dimension der Armut” (Dimensiunea etică a sărăciei), publicat în 2007, ajunge la concluzia că Romii sunt într-o anumită măsură „săraci prin definiție”. Soluția propusă este de a-i scoate din această sărăcie prin metodele clasice legate de ajutorul social sau discriminarea pozitivă, concluzie la care au ajuns și alți cercetători care au studiat istoria romilor din Europa centrală și orientală (Crowe, 1995, *A History of the Gypsies of Eastern Europe and Russia*).

Identitate și cultură

Pornind de la o serie de practici și teorii multiculturale precum discriminarea pozitivă, au fost introduse o serie de politici în favoarea romilor, politici culturale vizând întărirea identității lor culturale. Printre aceste politici se numără politicile de educație bazate pe vechile politici de asimilare, dar orientate pe valorizarea diferențelor culturale și celebrarea culturii naționale prin intermediul limbii, tradiției și folclorului, încurajând creația artistică și literară menită să dezvolte patrimoniul cultural.

Această strategie este susținută la nivel european de către Consiliul Europei și a oferit prilejul unei veritabile „mișcări naționale” a romilor, căreia nu i-a lipsit decât un teritoriu geografic pentru a putea rivaliza cu statele Europei. Aceste manifestări nu reușesc să mobilizeze decât o minoritate din populația vizată, dat

fiind faptul că restul mărturisesc că nu se recunosc în această construcție „națională”.

Nu vom insista aici asupra diverselor moduri de identificare ale romilor în funcție de timp și zonă, nici asupra chestiunilor larg dezbătute de cercetători legate de aspectele reprezentărilor sociale a dimensiunilor „etnice” naționale, ci voi concluziona spunând că la baza politicilor actuale se află comunitarismul.

Cercetarea noastră

Confrunțați cu două tendințe majoritare, ni s-a părut interesant să utilizăm informațiile și tehnicile furnizate de antropologie și psihologia socială pentru a analiza Romii dintr-o altă perspectivă decât cele două anterior menționate în care Romii sunt considerați a fi precum unele populații din Lumea a treia ce necesită asistență permanentă sau ca niște curiozități „entografice” și naționale într-o Europă care tinde către regionalizare în Vest și fragmentare în națiuni din ce în ce mai numeroase în partea de est.

Astfel, principalele orientări ale studiului nostru au fost legate de:

- mobilitatea geografică și socială;
- convertirea religioasă.

Aceste două dimensiuni ne-au permis să identificăm strategii de integrare dezvoltate chiar de Romi pornind de la oportunitățile care le-au fost oferite prin deschiderea granițelor, accesul la bunăstare, dar și prin ruptura etnică realizată prin convertirea religioasă. Reținem două grupuri de interes în acest sens: elitele și convertiții.

Studiul elitelor

Proiectul „Nomazi și parlamentari” pune accentul pe diversitatea romilor și statutul lor social, diversitate determinată de mobilitatea acestora. De remarcă faptul că, așa cum menționa și prof. Neculau, elitele rome își apără identitatea culturală fără a recurge la suporteri exteriori, ele fiind cele care întăresc ideea diversității romilor.

De asemenea, deși nu există o solidaritate spontană între Romii bogați și cei săraci, acest aspect nu îi împiedică pe cei bogați să se impună pe piața socială și economică. Strategiile de dobândire a notorietății sau de simplă recunoaștere a minorităților sunt bine cunoscute: e de-ajuns să privim peste Atlantic. Elitele rome intelectuale, politice sau economice se impun în societate și contribuie în mod vizibil la acceptarea și recunoașterea minorităților etnice în cadrul națiunilor unde locuiesc.

Convertirea religioasă

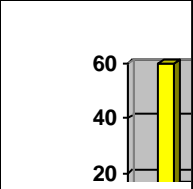
Convertirea religioasă este un alt element mai puțin considerat în rândul strategiilor de integrare socială și, totuși, bine cunoscut, în contextul colonizărilor. Se face distincția între convertirile forțate care aveau loc în perioada colonizărilor și procesele de diferențiere și integrare ce caracterizează convertirea religioasă a romilor.

Dat fiind faptul că majoritatea convertirilor religioase se fac către penticostalism (așa cum a reieșit din cercetările derulate în Transilvania, Moldova, Republica Moldova și Bulgaria), am putea deduce faptul că acest fenomen nu reprezintă un proces de integrare ci, mai degrabă, de opoziție în raport cu Biserica Națională Ortodoxă la care aderă în mod obișnuit romii. Trebuie subliniat faptul că pentru o asimilare autentică e necesară eliminarea marginalizării atât din cadrul societății, dar și din cadrul religiei majoritare. Din aceste motive, unii romi regăsesc în aderarea la penticostalism o nouă identitate care nu este marcată de stereotipul etnic. În plus, a fi penticostal înseamnă a trăi fără pecetea unei etnii care contrastează în mod evident cu aceea a majorității. Stereotipurile legate de „viața” romilor sunt foarte bine cunoscute: farsele, banii cheltuiți la petreceri, traiul în baza norocului, „viața boemă”, cum ar zice unii. Or, a fi penticostal înseamnă (conform unui informator din Soroca, Republica Moldova) a duce o viață normală, a bea cu măsură, a trimite copiii la școală și a deveni un întreprinzător respectabil.

Se poate spune că aceste persoane convertite sunt asimilați de facto? Este foarte greu de confirmat acest lucru astăzi, însă generațiile ce vor veni, odată stabilite și recunoscute la nivel social, vor putea să-și revendice identitatea romă așa cum o fac milioane de imigranți din America de Nord.

Ceea ce aș dori să subliniez este faptul că o analiză mai detaliată ne permite să afirmăm faptul că mișcările minorităților din interiorul comunităților rome vor afecta în mod evident, mai devreme sau mai târziu majoritatea. Din punctul nostru de vedere, studiile globale fondate pe veniturile economice ale romilor, reportajele evidențiind actele ilicite ale romilor în Europa de Vest sau invers, accentuând bogăția lor culturală și diversitatea, nu oferă ajutorul necesar înțelegerii mutațiilor ce operează în spatele scenei, ci duc la reîntărirea unor stereotipuri prea dure. Tocmai aceste mutații sunt cele care ne-au atras atenția și pe care am dorit să le prezentăm pe scurt aici.

Traducere de Mioara Cristea

Abstract: This study represents a brief introduction into the main objectives of a European project, a scientific collaboration between the University of Freiburg, and the main universities of Iași, Cluj-Napoca și Chișinău. The main purpose of this research platform is related to the social context of the Roma communities living in Romania and Moldova Republic. Our analyses take in consideration several concepts such as poverty, identity, culture, elites and, religious conversion.

Résumé : La présente étude est une introduction à la problématique d'un projet européen, une coopération scientifique entre l'Université de Fribourg et les Universités de Iasi, Cluj – Napoca et Chisinau. Le thème de ces recherches est l'exploration de la vie sociale des communautés de Roms, de Roumanie et de la République de Moldavie. On traite des sujets tels que : la pauvreté, l'identité et la culture, les élites et la conversion religieuse.